

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

**ΟΙ
ΣΕΡΡΕΣ**

**ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ**

**ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ**

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΙΑΚΩΒΟΥ (1846-1860)

Ο Ιάκωβος Παγκώστας γεννήθηκε στην Πάτμο το 1803. Σπούδασε στην Πατμιάδα Σχολή με δασκάλους τον Κύριλλο Σγουρομαλλινό και τον Παΐσιο Μαζαράκη. Σε ηλικία 17 ετών και ενώ ήταν ακόμη μαθητής εκάρη μοναχός στη μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Μετά μια τριετία, χειροτονήθηκε διάκονος και στη συνέχεια ιερέας, εφημέριος της μονής και αργότερα στο ναό του Αγίου Βασιλείου, που υπήρχε και υπάρχει στο σπίτι του¹.

Το 1832, ο Ιάκωβος μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, όπου έτυχε της προστασίας και της εύνοιας του τότε οικουμενικού πατριάρχου Κωνσταντίου του Α΄ (1830-1834), του από Σιναίου, από τον οποίο τοποθετήθηκε εφημέριος και δάσκαλος στο Φανάρι. Μετά από μια δεκαετία, το 1842, επί πατριάρχου Γερμανού του Δ΄ (1842-1845, 1852-1853) χειροτονήθηκε μητροπολίτης Κασσανδρείας και εργάστηκε με ζήλο για τους φυγάδες που επέστρεψαν στη Χαλκιδική μετά την Ελληνική Επανάσταση. Επί της πρώτης πατριαρχίας του Άνθιμου ΣΤ΄ (1845-1848, 1853-1855) και μετά, το 1846, προβιβάστηκε ο Ιάκωβος στη Μητρόπολη Σερρών, στην οποία παρέμεινε μέχρι το 1860, χρονιά κατά την οποία μετατέθηκε στη Μητρόπολη Κυζίκου, επί Ιωακείμ Β (1860-1863, 1873-1878). Δεν πρόφτασε όμως να αναλάβει και εκλέχθηκε, μετά εννέα μήνες στην Κωνσταντινούπολη, πατριάρχης Αλεξανδρείας, αντί του παραιτηθέντος Καλλινίκου (1858-1861), την 25^η Μαΐου του 1861².

Από την Κωνσταντινούπολη ο Ιάκωβος απέστειλε ειρηνικές επιστολές σε διάφορες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες προκειμένου η παρουσία του στο θρόνο της Αλεξανδρείας να μη φέρει ταραχές. Έφτασε στις 5 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους στην Αλεξάνδρεια, όπου συνάντησε πολλές δυσκολίες από τις εξεγέρσεις των ελληνικών κοινοτήτων που υποκινούσε ο αρχιμανδρίτης Ευγένιος Ξηροποταμηνός. Το 1862, έδωσε τέρμα στο πολύκροτο σιναϊτικό ζήτημα και προσπάθησε, χωρίς αποτέλεσμα, να εμποδίσει τις αποφάσεις του ηγεμόνα Κούζα για κατάσχεση της εκκλησιαστικής περιουσίας. Συμμετείχε στην Κωνσταντινούπολη στις συσκέψεις για το Βουλγαρικό Σχίσμα

---

1. Μ. Μαλανδράκη, *Η Πατμιάς Σχολή*, 1911, σ. 55. Χρ. Παπαδόπουλου, *Ιστορία της Εκκλησίας Αλεξανδρείας*, Αθήναι 1935, σ. 836 και *Θ.Η.Ε.*, στ. 645, 646.

2. Ο.π.

που απασχολούσε την εποχή εκείνη την Μεγάλη Εκκλησία. Πέθανε αιφνιδώς στην πατρίδα του Πάτμο, στις 30 Δεκεμβρίου 1865³.

Για την παρουσία του Ιακώβου στη μητρόπολη Σερρών έχουμε την επιγραμματική βιβλιογραφική αναφορά ότι «διέπρεψε»⁴, διοικώντας την για δεκατέσσερα χρόνια από του 1846 μέχρι το 1860. Επί της αρχιερατείας του στις 7 Μαΐου του 1854, έγινε η ανακομιδή των λειψάνων του πρώτου μετά την άλωση Πατριάρχη Γενναδίου, όπως αναγράφεται επί του τάφου του που βρίσκεται στο καθολικό της μονής του Προδρόμου Σερρών. Ως μητροπολίτης Σερρών, αλληλογραφούσε με Βατοπαιδινούς μοναχούς όπως προκύπτει από έρευνα στο πλούσιο αρχείο της μονής, όπου εντοπίσαμε είκοσι αυτόγραφες επιστολές του στις οποίες υπογράφει ως ο Σερρών Ιάκωβος⁵.

Δυστυχώς το ευάριθμο αυτό σώμα των επιστολών δεν είναι κατ' αναλογία πλούσιο σε μαρτυρίες, για τον ιστορικό χωροχρόνο που συμπίπτει με την ποιμαντορία του Ιακώβου στις Σέρρες (1846-1860).

Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για επιστολές στις οποίες καταγράφονται οι διαπροσωπικές σχέσεις φιλίας, σεβασμού και αλληλοεξυπηρητήσεως του Ιακώβου με τους Βατοπαιδινούς.

Μόλις φτάνει στις Σέρρες ο Ιάκωβος ειδοποιεί τους Βατοπαιδινούς για τον «προβιβασμό» του σε μεγαλύτερη μητρόπολη απ' αυτή της Κασσανδρείας, γράφοντάς τους στις 8 Σεπτεμβρίου του 1846, ότι ήδη τους είχε αποστείλει γράμμα του από την Κωνσταντινούπολη για τη μετάθεσή του. Σημειώνει ότι επιθυμούσε να διατηρήσουν «την παλαιάν σωζόμενην μετ' ειλικρινείας φιλίαν», παρακαλώντας τους να του γράφουν «συνεχώς τα κατ' αυτήν, με την πεποίθησιν ότι και από μέρους (του) διατηρούσε τα αυτά αισθήματα»⁶.

Το Νοέμβριο του ίδιου έτους, δύο μήνες μετά την εγκατάσταση του Ιακώβου στις Σέρρες, ο αρχιμανδρίτης Ανθιμος Βατοπαιδινός, επιστάτης της ιεράς κοινότητας του Αγίου Όρους σπεύδει να εκφράσει τα «ειλικρινή και ένθερμα» αισθήματά του για την προαγωγή του «θεοπρόβλητου» και «θεοσυντήρητου» μητροπολίτη Σερρών⁷.

Ο Ιάκωβος φαίνεται να είχε πάρει δάνειο από την εύπορη μονή Βατοπαιδίου, το οποίο έσπευσε να ξεπληρώσει τη χρονιά της εγκατάστασής του στις Σέρρες (επιστολή 25^{ης} Ιουλίου 1846), δυσκολευόμενος να «αποτίς(ει) το δάνειον τούτο εις φλωρία Ολλανδικάς». Αναφέρει ότι ήταν δύσκολο να

3. Ό.π.

4. Ό.π.

5. Βλ. Αρχείο Μονής Βατοπαιδίου (στο εξής Α.Μ.Β.), Κώδικες Αρχιερατικής Αλληλογραφίας (στο εξής Κ.Α.Α.) 3, φφ. 111ν, 195ν, 208ν-265ν, 195ν, Κ.Α.Α. 128, φ. 181. Πρόκειται για αυτόγραφες επιστολές του Σερρών Ιακώβου συσταχωμένες ως φύλλα σε κώδικες με την ως άνω αρίθμηση.

6. Α.Μ.Β., Κ.Α.Α. 128. Φ. 181ν.

7. Ό.π., φ. 181ν.

βρεθούν αυτά και μάλιστα σε μεγάλη ποσότητα. Ζητούσε από το Βατοπαίδι και νέο δάνειο σε οθωμανικά νομίσματα, τα οποία θα επέστρεφε «αντί των Ολλανδικών, μετζιτέδες χρυσούς, δηλ(αδή) νέα οθωμανικά νομίσματα, τα λεγόμενα άλλως λίρας οθωμανικάς»⁸.

Στην εν λόγω επιστολή του ο Σερρών Ιάκωβος δεν κάνει λόγο για τη χρήση του δανείου, αν επρόκειτο για προσωπική του χρήση, προκειμένου να αποπληρώσει τα εμβώτια στο Πατριαρχείο και τους φόρους στην Πύλη, όπως συνηθιζόταν με την ανάληψη καθηκόντων μητροπολίτη σε νέα επαρχία, ή για ανάγκες της μητροπόλεως Σερρών.

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1854, σημειώνει ότι παρέδινε στους Βατοπαιδινούς «γρόσια 690 ³/₄ από το δίσκο της Βροντούς»⁹, γεγονός που ενισχύει την υπόθεση για την σύναξη των εμβωτικών της επαρχίας του προς αποπληρωμή των δικών του στο Πατριαρχείο, μέρος του οποίου δινόταν εφάπαξ με την εκλογή, και για το οποίο προφανώς χρειάστηκε το δάνειο.

Ο Ιάκωβος παρέδωσε τα χρήματα στο γιατρό Σπυρίδωνα, ο οποίος φαίνεται να μεσολαβούσε μεταξύ αυτού και των Βατοπαιδινών, καθώς προερχόμενος από τις Σέρρες είχε προσληφθεί ως γιατρός της μονής, υπηρετώντας στο Βατοπαίδι. Για τον γιατρό αυτό φαίνεται να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα η μονή, και ο Σερρών Ιάκωβος να τον θεωρεί ικανό και οικείο, ονομάζοντας τον με το υποκοριστικό «σπυράκη».

Στα 1857 (επιστ. 24 Απριλίου 1857), ο μητροπολίτης μεσολαβούσε να επιστρέψει ο Σερραίος γιατρός στο Βατοπαίδι, μετά από κάποιο διάστημα απουσίας του και δυσαρέσκειας των μοναχών από άλλους γιατρούς, που στο μεταξύ είχαν προσλάβει. Ο γιατρός δεχόταν την πρόταση και τις προτροπές του Ιακώβου, απαιτώντας «να δίδονται δέκα χιλιάδες γρόσια ετήσιος μισθός» γιατί καθώς αναφέρει ο Ιάκωβος κατά την εποχή εκείνη «και τα τρόφιμα, και τα πάντα ενί λόγω υπερετιμήθησαν». Ο Σερρών διαβεβαίωνε τους Βατοπαιδινούς ότι ο ίδιος «ανακαλέσας εις την μνήμην (του) πάντας τους εν τη ταπεινή πόλει (τους) επαγγελομένους την ιατρικήν ουδένα εύρον καταλληλότερον του σπυράκη»¹⁰.

Πάντως ο Ιάκωβος πρέπει να έτρεφε αισθήματα εκτίμησης και συμπάθειας προς τους γιατρούς, αφού και κατά το τελευταίο έτος της παραμονής του στις Σέρρες έσπευδε να συστήσει στους Βατοπαιδινούς τον γιατρό Γεώργιο Παρλαπά, γράφοντας τους στις 3 Ιουνίου 1860. Έγραφε για αυτόν ότι καταγόταν από την Ήπειρο και ήταν επιστήμων, λόγιος, καλής συμπεριφοράς και είχε έλξει την αγάπη των Σερραίων.

«Αλλ' η σμικρότης της κοινωνίας (των Σερρών) και ο αριθμός των αυτοχθόνων ιατρών, ηνάγκασαν αυτόν ν' αναχωρήση» και με προτροπή του

8. Ο.π., Κ.Α.Α. 3, φ. 195v.

9. Ο.π., Κ.Α.Α. 12, φ. 144v.

10. Ο.π., Κ.Α.Α. 3, φ. 181v.

μητροπολίτη Σερρών να μεταβεί στο Βατοπαίδι προκειμένου να τον κρατήσουν ως γιατρό της μονής, μια και ήταν «άξιο(ς) συστάσεως, και διά την παιδείαν του και διά το χριστιανικόν ήθος»¹¹.

Τελικά, ο γιατρός Παρλαπάς προσλήφθηκε από τους Βατοπαιδινούς, οι οποίοι ευχαριστήθηκαν από τις υπηρεσίες, προς χαροποίηση του Ιακώβου καθώς φαίνεται από την τελευταία του επιστολή (15 Ιουλίου 1860)¹².

Επιστολές του Ιακώβου κατά τα έτη 1855-59 αναφέρονται στο θέμα της αποπληρωμής των δανείων του στην εύπορη μονή Βατοπαιδίου. Μέσα από τις αράδες των επιστολών του εξυφάνεται το πλαίσιο των κοινωνικοοικονομικών και υλικοπνευματικών σχέσεων μεταξύ της επαρχίας, της πόλης των Σερρών και της αγιορείτικης μονής του Βατοπαιδίου.

Ο Ιάκωβος, ευχαριστεί για προϊόντα (λάδι και εληές) που του στέλνουν οι μοναχοί. Τους αποστέλει με συστατικά γράμματά του, διαφόρων επιτεδευμάτων ανθρώπους από την περιοχή των Σερρών, ιδίως από τη Ζίχνη, που επιθυμούν να βρουν εργασία και είναι απαραίτητοι για τη μονή. Οι συστάσεις του είναι εύστοχες και γίνονται δεκτές με ευαρέσκεια από τους Βατοπαιδινούς.

Στις 3 Ιουνίου του 1855, έγραφε ότι ενώ βρισκόταν «εν τινι χωρίω της επαρχίας μελενίκου, σεγγέλι λεγόμενον, προς χρήσιν των θερμών υδάτων χάριν της πασχούσης υγείας του» έμαθε για την επάρατη νόσο της χολέρας, που είχε ενσκήψει και στη Θεσσαλονίκη είχε προσβάλει «πλέον των εξήκοντα και ενενήκοντα θυμάτων». Το λυπηρό αυτό άκουσμα, όταν έφθασε στην επαρχία του, τόσο θορύβησε τους χριστιανούς, που παρακάλεσαν τον μητροπολίτη τους να μεσολαβήσει για τη μετάβαση της αγίας ζώνης της Θεοτόκου από το Βατοπαίδι στις Σέρρες. Για το λόγο αυτό ο Ιάκωβος παρακαλούσε τους μοναχούς: «Ευδοκήσατε αποστείλετε την χαριτόβρυτον τιμίαν ζώνην προς αγιασμόν της ταπεινής επαρχίας μου, και ψυχής και σώμασι απολύτρωσιν»¹³.

Η αγία ζώνη πράγματι μετέβη στην επαρχία των Σερρών με τη συνοδεία των αγαπητών στον Ιάκωβο Βατοπαιδινών και επί τη ευκαιρία έγινε μέρος της αποπληρωμής των δανείων προς αυτούς, καθώς το αναφέρει σε επιστολή του.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι, όπως σ' όλη την ευρύτερη περιοχή της καθ' ημάς Ανατολής, έτσι και στην τοπική κοινωνία των Σερρών και της γύρω περιοχής τους, συμπλέκονται αρμονικά και χωρίς καμία τάση μανιχαϊστικού διαχωρισμού, τα υλικά και τα πνευματικά και διακινούνται ασυγχύτως οι γύρω απ' αυτά δοσοληψίες: αγία ζώνη, αίτημα αγιασμού για την αποσώβηση της ασθένειας, δωρεές των πιστών σε χρήματα και προϊόντα

11. Ο.π., φ. 262v.

12. Ο.π., φ. 265v.

13. Ο.π., φ. 218v.

και απόσβεση του χρέους. Αδήρητες ανάγκες της αναποσπάστως δυφνούς ανθρώπινης οντότητας, που η οργάνωση των κοινοτήτων επί Τουρκοκρατίας, έχοντας αφομοιώσει όλη την προγενέστερη παράδοση των θεσμών και του πνεύματος της Ρωμοσύνης, φαίνεται να υπηρετεί με συνέπεια και ευρυθμία στην εκκλησιαστική επαρχία των Σερρών κατά την περίοδο της ποιμαντορίας του Ιακώβου Παγκώστα.

Επιπλέον ο Ιάκωβος αναφαίνεται φίλος της παιδείας, των γραμμάτων και αυτών που τα υπηρετούν, αφού χαρακτηρίζει πεφιλημένους τον Σχολάρχη των Σερρών Ιωάννη Πανταζίδη και τον συνάδελφό του Νικόλαο Κουμενίδη¹⁴. Μαθαίνουμε έτσι τα ονόματα δύο εκπαιδευτικών, που στα 1859, δίδασκαν στο ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα των Σερρών, μοναδικό για το πνευματικό έργο και την εξέλιξη των αποφοίτων του σ' όλη την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας, για αρκετές δεκαετίες, μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, που έμεινε γνωστό ως Γυμνάσιο Μαρούλη.

---

14. Ό.π., φ. 250.

ABSTRACT

DIMITRIOS STRATIS

UNPUBLISHED LETTERS FROM IAKOVOS OF SERRES (1846-60)

We have located in the archive of Vatopedi Monastery a corpus of 20 letters from Iakovos Patmios from Kassandria, Metropolitan of Serres (1846-60), then of Kyzikos, and eventually Patriarch of Alexandria.

A study of the letters has brought to light new historical data about the history of the institutions of the Serres area and revealed the dynamics of the local community's material and spiritual relationship with Mount Athos and other areas in the mid-19th century.

A commentary on the letters is followed by their texts.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9